

1974), ktoré poskytujú množstvo informácií o postavení slova a jeho vzťahoch v rámci celej lexiky. Nakoniec, do vzhladu parafrázy môže zasiahnuť aj inferencia s bazou poznatkov.

Riešenie sa teda zrejme nebude nachádzať v rámci nejakej jednorozmernej teórie. Musíme pripustiť, že slovtvorná parafráza závisí od súhry celého radu heterogénnych faktorov súčasne a pri tvorbe počítačového modelu ich musíme takto aj uvažovať. Ak navyše upustíme od predpokladu, že vzťah medzi koreňom a sufixom by sa musel dať „vyčítať“ zo samotného derivátu, je tu ešte celý rad možností, ako ho „vyčítať“ z celkových vzťahov v jazyku.

Tvrdíme teda, že ani slovtvornú parafrázu, ani iné javy nemožno modelovať oddelene od všetkých ostatných podsystémov jazyka, ale iba vcelku. Vzniká tým *synergický efekt*¹, t. j. schopnosť systému vykonať viac, ako je suma toho, čo by jednotlivé časti systému dokázali vykonať oddelene.

Celostný počítačový model

SAPFO je systém programov vytvorený na overovanie lingvistických hypotéz na veľkých korpusoch a experimentovanie s prirodzeným jazykom ako celkom. Zahrňuje tvaroslovie, skladbu, slovtvorbu, sémantiku, frazeológiu, štylistiku, lexikálnu paradigmaticku a konotačné vzťahy. Centrálnu úlohu v tomto systéme programov majú *syntakticko-sémantické kolokačné funkcie*. Tvoria kostru jednotného formalizmu, pomocou ktorého je zadefinovaná spájateľnosť rôznorodých formálnych a sémantických príznakov. Sú to vlastne n-tice zrelázaných gramatických a onomaziológických kategórií, sémantických dištingtívnych príznakov, slovtvorných formantov a sémantických pádov. VAL špecifikuje valenciu, väzobné vlastnosti slovies, LVAL favostrannú spájateľnosť substantív (favé nominalizačné vzorce), RVAL pravostrannú spájateľnosť substantív (pravé nominalizačné vzorce), DVAL spájateľnosť slovných koreňov a afixov (derivatologické vzorce), CVAL spájateľnosť slovných koreňov a afixov (kompozičné vzorce), AVAL spájateľnosť adjektív.

Základom VAL je päťica príznakov, LVAL je trinásťica, RVAL jedenásťica, CVAL desiatka, DVAL sedmka, AVAL dvojica.

Program obsahuje v súčasnosti 88 dynamických pravidiel slovtvornej analýzy. Každé z nich generuje desiatky rozličných povrchových foriem, v závislosti od momentálneho stavu ostatných zložiek a funkcií systému, vrátane stále sa meniacej bázy poznatkov, s ktorým nepretržite komunikuje. Vzájomná prepojenosť kolokačných funkcií je taká jemná, že ak sa zmení kontext alebo pribudne nejaký nový poznatok v konotačných slovníkoch, slovtvorná parafráza môže už vyzerať úplne inak.

¹ *Synergia* (gréč.) znamená spolupôsobenie, *synergický* je spolupôsobiaci, súčinný. *Synergickým efektom* sa rozumie zvýšenie účinku spolupôsobením, alebo dosiahnutie účinku, ktorý prevyšuje sumu účinkov jednotlivých častí samých osebe.

Uvádžame štyri príklady strojovej analýzy desubstantív. Zviditeľňujú dynamickú prepojenosť všetkých jazykových podsystémov, ktoré v súčasnosti tvoria jeden živý celok.

Náš počítačový model pokladáme za tvorivé nadviazanie na záverečné poznámky Furdíka (1978), práce Horeckého (1978) a Buzássyovej (1974) za pomoci výkonného nástroja – výpočtovej techniky. SAPFO je rozsiahly systém programov (1 MB v jazyku Prolog). Ukázať úplný príklad všetkých procesov, ktoré sa aktivujú pri spracovaní vety, nie je možné. V príkladoch ale uvedieme relevantné časti z valenčného, slovtvorného, lexikálno-sémantického, konotačného, frazeologického a štylistického slovníka, ktoré analýzu ovplyvňujú. Uvedieme tiež všetky kolokačné pravidlá, ktoré sa pri analýze toho-ktorého príkladu aktivujú. Nebudeme popisovať prácu syntaktického a morfológického modulu, ale sústredíme sa na kolokačné funkcie, ktoré v celom procese hrajú riadiacu úlohu.

Kontrastívny príklad 1

hostiť/hosťovať

Nech slovtvorný a lexikálno-sémantický slovník obsahujú (časť slovtvorného hniezda):

host'	(osoba)
host'ovský	(akvzt)
host'ovať	(400)
hostiť	(401)
pohostiť	(401)

DVAL((sl,I,"Sf,K1),(sub,Sc,K2),SP)
 :- (Sf = it',Sf = ovat'),(I = 400;I = 401),
 if koreň(K2,K3,sl,(sl,I,Pf,"_)),
 (Pf = po,Pf = z,Pf = s,Pf = u,Pf = do),SP = pac);
 else
 SP = ags.

Potom dostávame takéto parafrázy.

host'ovať	hostiť
byť host'om	robiť host'om

Slovies *hostiť/hosťovať* sa ujme derivatologické pravidlo pre predmetové a podmetové slovesá. Toto pravidlo spracúva všetky slovesá intencnej triedy 400 a 401, odvodené od substantív sufixami *-it'*, *-ovat'*. Medzi ne však patria tak predmetové, ako aj podmetové slovesá. Ako ich rozlíšiť?

Skúmaním ich slovtvorného okolia. V našom pravidle je stelesnený poznatok, že od predmetových slovies sa ďalej prefixáciou odvodzujú doko-